

Kupno Królikarni w 1816 r. i prace nad urządzeniem nowej rezydencji i wyposażaniem jej wewnątrz otworzyły ostatni rozdział w kolekcjonerskiej działalności Heleny i Michała Hieronima Radziwiłłów. O roli podwarszawskiej rezydencji w życiu 63-letniej księżnej mówi jeden z fragmentów monografii autorstwa jej prawnuka Michała Piotra Radziwiłła¹⁹², napisanej na podstawie bogatego zbioru korespondencji przechowywanego w archiwum nieborowskim¹⁹³: „16 octobra cesarz [Aleksander I – P.J.] wyjeżdża, a ks. Wojewodzina nieco strudzona tem życiem światowem, obiadami, toaletami i gwarem, jedzie na cały dzień do Królikarni, napawać się jeszcze widokiem pięknej przyrody i cieszyć się skarbnicą marmurów i arcydzieł sztuki”¹⁹⁴. Z XIX-wiecznych przekazów prasowych dowiadujemy się, że Michał Hieronim Radziwiłł „nową siedzibę zamienił na małe muzeum sztuki i archeologii”¹⁹⁵, a jako „wielki miłośnik obrazów i numizmatów, umieścił je w tym pałacu i często w nim mieszkał”¹⁹⁶. Dzięki zachowanym archiwaliom można, przynajmniej częściowo, zrekonstruować historię antycznej części radziwiłłowskiego zbioru w Królikarni.

Podstawowym źródłem do poznania interesującej nas części kolekcji jest *Katalog przedmiotów sztuk pięknych w Królikarni*¹⁹⁷, sporządzony w 1831 r. przez Antoniego Blanka. Podobne katalogi opracował Blank dla pałaców w Nieborowie i Arkadii¹⁹⁸ oraz w Warszawie¹⁹⁹, spisując wszystkie dzieła zgodnie z ich przynależnością do poszczególnych rezydencji w chwili śmierci Michała Hieronima Radziwiłła. Dodatkową wartość katalogów stanowi wprowadzony przez autora podział poszczególnych kategorii zabytków zgodnie z miejscem ich ekspozycji w pałacach oraz oszacowanie wartości każdego z nich. W rozdziale katalogu dla Królikarni zatytułowanym *Statuy i biusta marmurowe*²⁰⁰, wymienił autor 23 rzeźby pełne i reliefy o tematyce antycznej – wśród nich zabytki z marmuru, brązu i gipsu o ogólnej wartości 14 205 złotych²⁰¹.

W wykazie tym zwracają uwagę analogie cenowe w zależności od kategorii rzeźb: biusty marmurowe z wyobrażeniami greckich filozofów oszacowano na 600 zł za sztukę, biusty cesarzy rzymskich – na 900 zł, biusty Rzymianek – na 700 zł, przedstawienia śpiących postaci mitologicznych (każdy 22 cale wielkości) – na 600 zł itd. Katalog Blanka sporządzony został w celu jak najszybszej wyprzedaży kolekcji, musiał więc zawierać pewne uproszczenia, zwłaszcza przy wycenie przedmiotów, jednak owa regularność może także wskazywać na to, że rzeźby pozyskano niegdyś na drodze kilku, a może nawet jednego tylko zakupu, dokonanego w celu wyposażenia wewnątrz podwarszawskiej rezydencji. Część rzeźb była zapewne kopiami słynnych dzieł antycznych, których ceny na rynku antykwarycznym w początkach XIX w. wielokrotnie przewyższały ceny średniej lub słabej jakości antycznych oryginałów²⁰². Przepuszczać można, że jakość wykonania kopii umieszczonych w Królikarni odpowiadała ich wysokiej cenie. W źródłach brak informacji na temat daty i miejsca ewentualnego zakupu (zakupów) rzeźb do Królikarni. Z cytowanych przez Michała Piotra Radziwiłła słów Heleny Radziwiłłowej wynika, że pałac w Królikarni nabyto od Tomatisów wraz z marmurowymi rzeźbami²⁰³. Takie przypuszczenie zdaje się potwierdzać obecność jeszcze w 1836 r. portretu Tomatisa w mieszczącym się w pałacu mieszkaniu murgrabiego²⁰⁴, który to portret niewątpliwie kupiono wraz z Królikarnią.

¹⁹² [Radziwiłł], *op. cit.*

¹⁹³ W. Piwowski, *Archiwum pałacu Radziwiłłów w Nieborowie (Muzeum w Nieborowie i Arkadii)*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, 6, 1996, s. 83.

¹⁹⁴ [Radziwiłł], *op. cit.*, s. 273.

¹⁹⁵ „Kłoso”, 1879, nr 738, s. 123.

¹⁹⁶ Sobieszcański, *Królikarnia...*

¹⁹⁷ Blank, *Katalog...* [Królikarnia].

¹⁹⁸ Idem, *Katalog...* [Nieborów i Arkadia].

¹⁹⁹ Idem, *Katalog...* [Warszawa].

²⁰⁰ Idem, *Katalog...* [Królikarnia].

²⁰¹ Omawiany fragment katalogu Blanka przytoczony został w Aneksie do niniejszego artykułu.

²⁰² Na dysproporcje między cenami antycznych oryginałów i kopii „z antyku” zwrócił moją uwagę prof. T. Mikocki; por. oszacowanie przez Blanka wartości przedmiotów w Arkadii (Blank, *Katalog...* [Nieborów i Arkadia]) – np. antyczna głowa Niobe na białym marmurze (nr kat. 405) – 270 zł, nowożytny wazon z białego marmuru (nr kat. 396) – 400 zł, „2 filarki marmurowe białe z Herculanium” (nr kat. 395), będące w rzeczywistości antycznymi słupkami ogrodowymi (Mikocki, *Collection...*, nr kat. 62–63) – 144 zł, marmurowa kopia „Śpiącej Ariadny” z Muzeum Watykańskiego (nr kat. 336), znanej w XVIII i XIX w. jako „Umierająca Kleopatra” – 1080 zł).

²⁰³ „Książę Wojewoda powrócił z Warszawy, ukończywszy ważny interes kupna Królikarni; nabył ją od Tomatisów, którzy szukają losu w Berlinie. Pałacyk pełen cennych marmurów i gratów, jeżeli prawda, co mówią, że zjazd cesarzy odbędzie się w Warszawie, ma ich podobno ugaszczać”: [Radziwiłł], *op. cit.*, s. 269.

²⁰⁴ AGAD, ARN, sygn. 807, Spis ruchomości w pałacu Królikarni...

Określeniem „antyk” opatrzył Blank tylko jedną z eksponowanych w Królikarni rzeźb – statuetkę Marsa²⁰⁵. Czy rzeczywiście był to antyczny oryginał, czy tylko wydawał się takim Blankowi, nie jesteśmy w stanie rozstrzygnąć. Zabytek ten zaginął, zaś dodatkową trudność w interpretacji lakonicznych określeń w rodzaju: „antyczny”, „starodawny” czy „herkulański” sprawia ich wieloznaczność w drugiej połowie XVIII i na początku XIX w.²⁰⁶ W okresie tym sam mitologiczny bądź historyczny temat przedstawienia lub niekompletność dzieła wystarczały, aby mogło uzyskać miano starożytnego. Z wymienionych przez Blanka rzeźb, jedynie „młodego Herkulesa śpiącego”²⁰⁷ można by uznać za oryginał antyczny, identyfikowany z pochodzącą z grobowca Nasonów rzeźbą Erosa Herakliskosa²⁰⁸, подарowaną do Arkadii przez gen. Michała Sokolnickiego, eksponowaną obecnie w Korytarzu Rzymskim w pałacu w Nieborowie. Nie jest jednak wykluczone, że antyczny oryginał w 1831 r. nadal znajdował się w Arkadii, gdyż katalog Blanka dla Nieborowa i Arkadii, sporządzony równoległe z katalogiem dla Królikarni, wymienia „płaskorzeźbę, Herkules w młodym wieku z białego marmuru”²⁰⁹.

Zbiorowi rzeźb w Królikarni towarzyszyła bogata kolekcja rycin „obejmujących Galeryę Obrazów, starożytności Herkulańskie, Pio Clementino”²¹⁰, „dzieła architektury, rysunki ręczne sławnych autorów i t.d.”²¹¹. W katalogu Blanka figurują tytuły ilustrowanych rycinami dzieł poświęconych zbiorom antycznym, np. wydanego przez G. Tischbeina dzieła poświęconego wazom antycznym w zbiorach Hamiltona²¹², czy *Sztuk 15 różnych wazonów, kandelabrow i naczyń – rysowane z antyków przez Jana Bapt. Piranesi*²¹³. W sporządzonym w 1829 r. *Katalogu książek w pałacu Królikarni* wymieniono więcej dzieł Piranesiego niż w katalogu Blanka²¹⁴. Odnajdujemy w nim także ilustrowane albumy poświęcone europejskim muzeom i galeriom²¹⁵, opisy podróży i itineraria²¹⁶, na czele ze słynnym dziełem Jean-Jacquesa Barthélemy’ego *Voyage du jeune Anacharsis en Grece*²¹⁷. W katalogu Blanka zwraca uwagę obecność stworzonego przez Philippa Daniela Lipperta najświetniejszego w drugiej połowie XVIII i na początku XIX w. zbioru odcisków gemm antycznych²¹⁸

²⁰⁵ B l a n k, *Katalog...* [Królikarnia], nr kat. 250.

²⁰⁶ T. M i k o c k i, *Najstarsze kolekcje starożytności w Polsce (lata 1750–1830)* [Archiwum Filologiczne KNoKA PAN XLVI], Wrocław 1990, s. 122.

²⁰⁷ B l a n k, *Katalog...* [Królikarnia], nr kat. 251.

²⁰⁸ M i k o c k i, *Collection...*, s. 38, 73 i n. (nr kat. 22).

²⁰⁹ B l a n k, *Katalog...* [Nieborów i Arkadia], nr kat. 404.

²¹⁰ E. Q. V i s c o n t i, *Museo Pio Clementino*, vol. I–VI, Roma 1782–1792; por. B l a n k, *Katalog...* [Królikarnia], nr kat. 273. Autor katalogu wycenił to wydanie na 540 zł: *ibidem*.

²¹¹ B l a n k, *Katalog galerii...*, przedmowa.

²¹² *Recueil de gravures d’apres les vases antiques la plus part d’un ouvrage Grec trouvés dans des tombeaux dans le royaume des deux Sicile mais principalement dans les environs de Naples, tirées de Cabinet de Mr le chevalier Hamilton*, wyd. G. T i s c h b e i n, t. I–III, s.l.a.: B l a n k, *Katalog...* [Królikarnia], nr kat. 274.

²¹³ B l a n k, *Katalog...* [Królikarnia], nr kat. 292. Zbiór ten pochodził prawdopodobnie z dzieła G. B. P i r a n e s i, *Vasi, candelabri, cippi, sarcophagi, tripod, lucerne ed ornamenti antichi* (1770–1778).

²¹⁴ G. B. P i r a n e s i, *Raccolte di varie vedute di Roma si antica che moderna*, Roma 1752 (AGAD, ARN, sygn. 803, Książki z rycinami – z włoskim tytułem, nr 11); *idem*, *Le antichità Romane*, Roma 1756 (*ibidem*, nr 3).

²¹⁵ M. B a r b a u l t, *Monuments antiques ou collection choisie d’anciens bas-reliefs et fragmens Egypciens, Grecs, Romains et Etrusques*, Rome 1783 (*ibidem*, Książki z rycinami – z francuskim tytułem, nr 3); E. L e p l a t, *Recueil des marbres antiques qui se trouvent dans la Galerie du Roy de Pologne a Dresden*, Dresde 1773 (*ibidem*, nr 6); *Galerie imperiale et royale de Florence*, Florence 1822 (*ibidem*, Arts Libéraux, nr 1989); *Le Museum de Florence ou collection des pierres gravées, statues, medailles et peintures* (praca ilustrowana przez D. M u l o t), Paris 1787 (*ibidem*, nr 1996); *Guide des statues en marbres, ou musée Bourbon à Naples*, Naples 1823 (*ibidem*, nr 1990); *Antiche statue greche e romane in Venezia*, Venezia 1760 (*ibidem*, Książki z rycinami – z włoskim tytułem, nr 7); *Galeria Giustiniana*, s.l.a. (*ibidem*, nr 10).

²¹⁶ Między innymi: C. V a s i, *Itineraire instructive de Rome ancienne et moderne*, t. I–II, Rom 1807 (*ibidem*, nr 1604 et 3605); R. W o o d, J. D a w k i n s, *The Ruins of Palmyra otherwise Tedmor in the Desert*, London 1753 (*ibidem*, Książki z rycinami – z francuskim tytułem, nr 9).

²¹⁷ J. J. B a r t h é l e m y, *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce vers le milieu du quatrieme siècle avant l’ère vulgaire*, t. I–IV, Paris 1788 (*ibidem*, nr 3509); M i k o c k i, *A la recherche...*, s. 9. Dzieło doczekało się polskiego wydania: *Podróż młodego Anacharsysa do Grecji około połowy IV w. przed erą chrześcijańską...*, tłum. Ł. G o ł ę b i o w s k i, t. I–VII, Wilno 1819–1825: M i k o c k i, *A la recherche...*, s. 14.

²¹⁸ *Rozdział Philipp Daniel Lippert (1702–1785) und die Zeit der Daktyliotheken*, [w:] P. Z a z o f f, H. Z a z o f f, *Gemmensammler und Gemmenforscher. Von einer noblen Passion zur Wissenschaft*, München 1983, s. 137–164; K. S u s k a, *O gemmach i pastach szklanych. Historia i metody wytwarzania w antyku i czasach nowożytnych*, „Meander”, 50, 1995, nr 9–10, s. 483–494. Wymieniona w katalogu Blanko daktylioteka znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Radziwiłłów w Nieborowie i Arkadii: Ph. D. L i p p e r t (J. F. C h r i s t i u s, Ch. G. H e y n e), *Dactyliotecae Universalis* – wersja „niemiecka”. Trzy drewniane szafki w kształcie tomów książek, zawierające szuflady z odciskami gemm i kamei wydano w Dreźnie, w latach 1767–1776: *Et in Arcadia ego...*, nr kat. 177, s. 184.

– „*Dactilioteca Liperta* – piękne i kompletne odlewy – sztuk 4115 – we trzech pudełkach w formie książki ułożone”²¹⁹.

Śmierć Michała Hieronima Radziwiłła w 1831 r. rozpoczęła nowy etap w historii radziwiłłowskich zbiorów artystycznych: „ze względu zachodzącej między sukcesorami potrzeby działań”²²⁰, część kolekcji przeznaczono na sprzedaż. Do pałacu w Królikarni przewieziono ogromny zbiór malarstwa, ponieważ „obrazy rozwieszono częścią w Nieborowie, częścią w pałacu w Warszawie, częścią w Królikarni, nie mogły zwracać uwagi”²²¹. Dzieła sztuki, meble i drobne wyposażenie wnętrza z pałaców w Arkadii, Nieborowie, Warszawie i Królikarni wystawiano na licytacje. W przeciwieństwie jednak do wyprzedaży zbiorów numizmatycznych²²² (budziła ona kontrowersje nawet w gronie spadkobierców²²³), sprzedaż dzieł sztuki nie szła zbyt sprawnie – konieczne było wydanie drukiem poświęconej malarstwu części katalogu Blanka²²⁴. Nie udało się też sprzedać większości rzeźb antycznych wywiezionych z Arkadii²²⁵, choć wyprzedaż kolekcji i przewożenie zabytków z rezydencji do rezydencji kontynuowano jeszcze w początkach lat czterdziestych XIX w.²²⁶

Zachowane źródła archiwalne pozwalają częściowo prześledzić dalsze losy zespołu rzeźb zgromadzonych przez Michała Hieronima Radziwiłła w Królikarni. W 1833 r. najcenniejsze z nich (do wyceny posłużył katalog Blanka) przewieziono do pałacu w Warszawie²²⁷, gdzie wraz z innymi wartościowymi przedmiotami zostały zajęte przez komornika i przeznaczone na publiczną sprzedaż w dniu 14 grudnia 1833 r. Działania komornika stanowiły egzekucję wyroku sądowego²²⁸ w sprawie ciężącego na spadkobiercach Michała Hieronima Radziwiłła długu (13 tys. zł), zaciągniętego przez księcia w 1828 r. u Ignacego Sosnkowskiego, byłego majora Wojska Polskiego. W sprawozdaniu z dokonanych czynności z 5 grudnia 1833 r.²²⁹, komornik wymienił m.in. 12 biustów: Diogenesa, Epikura, Cyclerona, Pitagorasa, Sokratesa, Arystotelesa, Zenona, Platona, dwóch Rzymianek, Karakalli i Witeliusza oraz statuy Marsa i Wenus Medycejskiej. Rzeźby, których nie udało się sprzedać, wróciły do Królikarni. W spisie ruchomości w pałacu Królikarni z 1836 r.²³⁰ odnajdujemy popiersia: Diogenesa, Zenona, Platona i Cyclerona oraz osiem innych, których autorowi spisu nie udało się zidentyfikować (były to prawdopodobnie pozostałe popiersia wystawione na sprzedaż w 1833 r.). Z przytoczonych danych wynika, że w 1833 r. sprzedano jedynie marmurowe posągi Marsa – „antyk” i Wenus Medycejskiej.

W źródłach z 1835 r.²³¹ po raz pierwszy pojawia się określenie „Sala rzymska” jako nazwa jednego z dolnych pomieszczeń pałacu w Królikarni. Być może nazwa odnosi się do antykizującego wystroju rotundy – „salonu okrągłego”²³², choć niewykluczone, że zaczęto tak określać jedną z sal, w której eksponowano

²¹⁹ Blank, *Katalog...* [Królikarnia], nr kat. 489.

²²⁰ Idem, *Katalog galerii...*, przedmowa.

²²¹ *Ibidem*.

²²² Por. AGAD, ARN, sygn. 248, *Monety i medale...*

²²³ Leon Radziwiłł, bratanek Michała Gedeona, pisał do Zygmunta, syna b. generała WP: „Dowiaduję się przez kogoś, kochany Zygmuncie, że wykupujecie z banku medale tam zastawione i zbywacie je do mennicy za cenę metalu: 1. Szkoda realna dopuszczać się takiego wandalizmu, 2. [...] żadna scheda nie ma prawa sprzedawać tych remanentów bez zgodzenia się na to sched innych [...]. Nie weźmiesz za złe moją szczerość, ale cóżbyś sam powiedział, gdybyś się dowiedział że ja sprzedaję np. galerię obrazów na moją korzyść” [L. Radziwiłł ustanowiony był przez pewien czas wraz z ojcem opiekunem prawnym majątku M.G. Radziwiłła – P.J.]: AGAD, ARN, sygn. 247, Dobra Nieborów. Akta dotyczące się procesu z Bankiem Polskim o nadpłatę procentów, zastawu kosztowności i sum depozytowych na lokacji.

²²⁴ Blank, *Katalog galerii...*

²²⁵ Mikocki, *Collection...*, s. 45.

²²⁶ Por. AGAD, ARN, sygn. 364, Spis ruchomości z inwentarza pałaców arkadyjskich ubytych po dzień 20 stycznia 1841; APRN, rkps 129, Konsegnacja ruchomości z pałaców nieborowskiego i arkadyjskiego na własne żądanie J.O. Xiężnej Jejmości Michałowej Radziwiłłowej do Warszawy i Królikarni przesłanych (1844).

²²⁷ AGAD, ARN, sygn. 43, Na żądanie Ignacego Sosnkowskiego [--] dla Walentego R., Leona R., M.R., byłego generała, Adama Czartoryskiego i sukcesorów Antoniego R. o zapłacenie sumy [...].

²²⁸ *Ibidem*, Pozew i wyrok w sprawie między Ignacym Sosnkowskim [...] a spadkobiercami niegdyś M.H.R. o należną mu sumę pożyczoną od niego przez tegoż Radziwiłła w 1828 r. (1833).

²²⁹ *Ibidem*, Na żądanie I. Sosnkowskiego...

²³⁰ AGAD, ARN, sygn. 364, Spis ruchomości...

²³¹ AGAD, ARN, sygn. 806, Inwentarz czyli spis wszelkich ruchomości znajdujących się w majątności Królikarni pod dozór JP. Godeckiemu oddanych dnia 28 lutego 1835 spisany; *ibidem*, Wykaz brakujących rzeczy do inwentarza Królikarni w roku 1834 pod dozór JP. Godeckiemu oddanego stosownie do rewizji w czerwcu 1836 r. przez P. Jahołkowskiego odbytej sporządzony.

²³² Wystrój rotundy omawia Kwiatkowski, *Dzieje...*, s. 73.

„antyczne” rzeźby. W tym samym roku trafiły do Królikarni drobne przedmioty z pałacu w Warszawie: „figurka mitologiczna z kości”, „lampa brązowa w formie nogi” i „figurka brązowa”²³³. Spis ruchomości z 1836 r. oprócz wspomnianych dwóch figurek wymienia także inne „antyczne” przedmioty przywiezione z warszawskiego pałacu: „etruski dwa, z tych jeden mniejszy”, „wazon gliniany czarny”, „sylwetkę brązową Cyclerona” i „figurkę z masy egipskiej”²³⁴. W wykazie tym odnajdujemy też prawdopodobnie wymienione w katalogu Blanka rzeźby śpiących Meleagra i Hermafrodyty, opisane przez autora spisu (osobę „od utrzymania kontroli” w pałacu warszawskim²³⁵) jako „mężczyzna śpiący, z marmuru” i „kobieta ditto”. W spisie wymienione zostały także: płaskorzeźba z przedstawieniem byka²³⁶, „biust alabastrowy w szafie na górze”²³⁷, „rycerz z marmuru w szafie na dole”²³⁸, „satyry dwa z brązu na alabastrze”²³⁹, „amerek śpiący z marmuru”²⁴⁰, „osoba bez głowy z marmuru”²⁴¹, „głowa żelazna”, mozaika z lapis lazuli, „figurek sześć” oraz popiersie z marmuru i „figur marmurowych około baszty [kuchni – P.J.] dwanaście”.

Kolejne informacje dotyczące przewożenia do Królikarni przedmiotów „z antyku” pochodzą z pierwszej połowy lat czterdziestych XIX w.²⁴², kiedy to począwszy od 1842 r. z inicjatywy Aleksandry ze Stec-
kich Radziwiłłowej dokonywano zmian architektonicznych w Królikarni z udziałem m.in. Franciszka Marii Lanciego²⁴³. W maju 1842 r. przewieziono do Królikarni dwa wazony z marmuru kararyjskiego „z obwodem w perełki u wierzchu”²⁴⁴. W sierpniu następnego roku dotarły do Królikarni²⁴⁵: „amerek marmurowy biały”, wanienska z marmuru na postumencie, marmurowa maska Meduzy²⁴⁶, „amerek jeden śpiący z marmuru białego na postumencie marmurowym”²⁴⁷, we wrzeźniu zaś przysłano z Arkadii „kamień obrobiony z podstawą z cyrku”²⁴⁸. Interesującym źródłem jest sporządzony w grudniu 1842 r. spis przedmiotów wysłanych z Arkadii do Warszawy²⁴⁹. Został on podpisany przez Teofila Schüllera, prowadzącego w tym czasie prace budowlane w Królikarni²⁵⁰, można więc sądzić, że rzeźby przetransportowano lub zamierzano przetransportować z Warszawy do Królikarni w celu ozdobienia wnętrza restaurowanej i przebudowywanej rezydencji. Wśród przedmiotów wysłanych w październiku 1842 r.²⁵¹ zwracają uwagę: lampy „herkulańskie” z brązu (cztery sztuki)²⁵², „satyryki dwa starożytne brązowe, w tych ręce ułamane”²⁵³, bożek egipski „starożytny” z brązu, nalewki „w starożytnej formie” (trzy sztuki), „talerz starożytny”, „dwa narzędzia brązowe herkulańskie” i imitacje „etrusków” (osiem sztuk)²⁵⁴. W listopadzie tego samego roku nadesłano jeszcze do Warszawy m.in.: „sarkofag czworo graniasty jeden z marmuru białego”, urnę ozdobioną orłami²⁵⁵, urnę ozdobioną

²³³ AGAD, ARN, sygn. 806, Inwentarz czyli spis... (Ruchomości z Warszawy nadesłane w inwentarzu pozostałości warszawskim opisanie).

²³⁴ AGAD, ARN, sygn. 364, Spis ruchomości...

²³⁵ Spis podpisał nieznaną bliżej Chełmoński, oficjalista w dobrach radziwiłłowskich, być może spokrewniony z działającym w latach dwudziestych XIX w. rządcą dóbr nieborowskich – J. Chełmońskim.

²³⁶ Być może chodzi o XVIII-wieczną płaskorzeźbę – kopię reliefu antycznego z przedstawieniem krowy karmiącej cielę: M i k o c k i, *Collection...*, nr kat. 103.

²³⁷ Nie jest wykluczone, że autor spisu ma na myśli miniaturową alabastrową głowę Rzymianina, będącą renesansową imitacją portretu z drugiej połowy I w. n.e.: *ibidem*, nr kat. 85.

²³⁸ Być może miniaturowy portret Rzymianina z białego i czerwonego marmuru (XVIII w.): *ibidem*, nr kat. 84.

²³⁹ Zapewne dwie brązowe figurki Satyrów, będące prawdopodobnie renesansowymi dziełami Andrea Riccio: *ibidem*, przyp. 94, il. XLI–XLII.

²⁴⁰ Prawdopodobnie miniaturowa rzeźba śpiącego Amorka (XVIII–XIX w.): *ibidem*, nr kat. 86.

²⁴¹ Por. niżej.

²⁴² APRN, rkps 142, Książka do zapisywania wszelkich ruchomości zabierających się z pałacyków arkadyjskich do pałacu nieborowskiego, jako też i wydających się tak do Warszawy jak i do Królikarni dla J.O. Xiężnej Pani od roku 1842 zaczęta.

²⁴³ Por. wyżej.

²⁴⁴ APRN, rkps 142, Książka do zapisywania wszelkich ruchomości...

²⁴⁵ *Ibidem*.

²⁴⁶ Maski Meduzy wymieniane są w inwentarzach i spisach dóbr radziwiłłowskich wielokrotnie. Obecnie w pałacu w Nieborowie znajdują się dwie maski z przedstawieniem Meduzy, z których jedna jest kopią słynnej rzeźby antycznej, tzw. Meduzy Rondanini: M i k o c k i, *Collection...*, nr kat. 76–77.

²⁴⁷ Por. przyp. 240.

²⁴⁸ APRN, rkps 142, Książka do zapisywania...

²⁴⁹ APRN, rkps 158, Z rozkazu J.O. Xiężnej Pani przewieziono z Arkadii do Warszawy następujące przedmioty.

²⁵⁰ Por. wyżej w tekście.

²⁵¹ APRN, rkps 158, Z rozkazu J.O. Xiężnej...

²⁵² Do dnia dzisiejszego przetrwały dwie lampki brązowe z radziwiłłowskiej kolekcji: M i k o c k i, *Collection...*, nr kat. 122 i 132.

²⁵³ Por. przyp. 239.

²⁵⁴ M i k o c k i, *Collection...*, nr kat.: 118–120 oraz 125–131 (?).

²⁵⁵ *Ibidem*, nr kat. 39.

arabeskami²⁵⁶, maskę marmurową²⁵⁷, „filar porfirowy z kapitelem, na nim lampa bronzowa” oraz cztery wazy porfirowe.

Przytoczone wyżej źródła pozwalają na sformułowanie kilku ogólnych wniosków dotyczących dzieł „z antyku” eksponowanych w Królikarni w czasach, gdy posiadłość należała do rodziny Radziwiłłów. Marmurowe popiersia i rzeźby statuaryczne, zgromadzone w pałacu przez Michała Hieronima Radziwiłła (być może przy pomocy żony), tworzyły trzon zbioru zabytków o tematyce antycznej, będących prawdopodobnie kopiami dzieł starożytnych lub antykizującymi imitacjami. W pierwszym etapie gromadzenia zbioru w Królikarni zwraca zwłaszcza uwagę brak innych kategorii zabytków niż rzeźbiarskie. Tak uformowana kolekcja, eksponowana w różnych pomieszczeniach pałacu, służyła z pewnością celom dekoracyjnym, choć zestaw siedmiu popiersi najslynniejszych greckich filozofów w pałacu szczelnie wypełnionym zbiorem obrazów i zawierającą blisko cztery tysiące tytułów biblioteką, obejmującą wydania antycznych klasyków, zbiory rycin i dzieła poświęcone kulturze antycznej, tworzyć miał zapewne także wizerunek Królikarni jako siedziby potężnych i uczonych magnatów. Kolekcja kosztownych marmurowych kopii dzieł antycznych reprezentuje całkiem odmienny model kolekcjonerstwa od tego, jaki praktykowała Helena Radziwiłłowa przy urządzaniu sentymentalnego ogrodu w Arkadii²⁵⁸, gdzie liczne, przeważnie słabej jakości oryginalne dzieła antycznej rzeźby²⁵⁹ pełniły ważne funkcje symboliczne.

Z dokumentów pochodzących z lat trzydziestych XIX w., będących okresem nieustannych przeprowadzek radziwiłłowskich zbiorów wynika, że zachowano integralność zgromadzonego w Królikarni zespołu rzeźb, powiększając go o przywiezione z Arkadii rzeźby i dzieła drobnej plastyki, z których część była być może antycznymi oryginałami.

W latach czterdziestych Aleksandra ze Steckich Radziwiłłowa, właścicielka ogrodu krajobrazowego w Szpanowie na Wołyniu, podjęła próby przekształcenia ogrodu w Królikarni w duchu romantyzmu, z wykorzystaniem rzeźb. Na attyce upozorowanej na ruinę kuchni-grobowca Cecylii Metelli²⁶⁰, otoczonej 12 marmurowymi rzeźbami, umieszczono trzy posągi o tematyce mitologicznej. Księżna sprowadziła też kamień zdobiący niegdyś „spinę” Cyrku w Arkadii. Takie wykorzystanie rzeźby przypomina dawną działalność kolekcjonerską Heleny Radziwiłłowej.

ZAKOŃCZENIE

Przyjęcie zainteresowania dziedzictwem artystycznym antyku jako głównej osi tematycznej publikacji poświęconej warszawskiej Królikarni znacznie odbiega od dotychczasowego, tradycyjnego spojrzenia – nielicznych zresztą badaczy – na dzieje, architekturę i zbiory artystyczne tej rezydencji. Po pierwsze, oczywisty jest wpływ zainteresowania antykiem kolejnych właścicieli Królikarni oraz architektów dla nich tworzących zarówno na architekturę, jak i gromadzone zbiory. Taka perspektywa badań wydaje się zatem kusząca i uzasadniona z paru innych jeszcze powodów.

Zaprojektowany przez Merliniego budynek kuchni w Królikarni, wzorowany na rzymskim grobowcu Cecylii Metelli, stanowi dzieło oryginalne i niemające sobie równych poprzedników w architekturze europejskiego klasycyzmu. Budowla ta dostarczyła architektom godny naśladowania wzór, jednak to raczej jej oryginalne położenie i zaskakujący pomysł umieszczenia kuchni w antycznym grobowcu wpłynęły na powszechne zainteresowanie tym budynkiem w Polsce, a nawet na wytworzenie się mody na naśladowanie jego rzymskiego pierwowzoru. W stosunku do niewielu budowli starożytnych mówić zresztą można, tak jak w przypadku grobowca Cecylii Metelli, o ich prawdziwej karierze w architekturze polskiej. W żadnym też innym kraju architektura *Capo di bove* nie doczekała się tylu naśladownictw.

Królikarnię obrali sobie w 1816 r. na główną rezydencję, w której zamierzali spędzić ostatnie lata życia, Michał Hieronim Radziwiłł i Helena z Przeddzieckich, właściciele Nieborowa i Arkadii. Ściągnęli do nowej rezydencji stworzone wcześniej imponujące zbiory artystyczne – w których antyk zajmował przecież miejsce szczególne – wyposażając jednakże wnętrza pałacu w nowe przedmioty, tworzące zwarty zespół

²⁵⁶ *Ibidem*, nr kat. 36 (?).

²⁵⁷ *Ibidem*, nr kat. 78–79 (?).

²⁵⁸ Por. wyżej w tekście.

²⁵⁹ Mikocki, *Collection...*, s. 46.

²⁶⁰ Por. wyżej w tekście.

o określonym znaczeniu dekoracyjnym i symbolicznym, obejmujący dzieła rzeźbiarskie będące kopiami i imitacjami rzeźb antycznych. Po śmierci ostatniego wojewody wileńskiego stała się też Królikarnia miejscem przywożenia przez ich spadkobierców cennych zbiorów radziwiłłowskich, w tym części antycznego lub antykizującego wyposażenia Arkadii. Działalność na terenie Królikarni Aleksandry ze Steckich Radziwiłłowej, która kazała umieścić na budynku kuchni zredukowaną inskrypcję z grobowca Cecylii Metelli, w sposób bezpośredni odwołuje się nie tylko do antycznego wzoru, ale także do tradycji i przeszłości Królikarni oraz życia i dzieła swej poprzedniczki.

EKSKURS

DWIE RZEŻBY ANTYCZNE ODKRYTE NA TERENIE KRÓLIKARNI. PRÓBA USTALENIA POCHODZENIA

W okresie odbudowy Królikarni ze zniszczeń wojennych dokonano na jej terenie dwóch sensacyjnych znalezisk archeologicznych. W 1949 r. odkryto w nieznanach bliżej okolicznościach płaskorzeźbę z przedstawieniem Karakalli i Julii Domny²⁶¹ (il. 21). W 1964 r. na tarasie za pałacem, wśród wielu fragmentów architektonicznych pochodzących prawdopodobnie z pałacu i okolicznych budowli²⁶², pracownicy Pracowni Konserwacji Zabytków (oraz Marek Kwiatkowski²⁶³) zwrócili uwagę na pozbawioną głowy rzeźbę, przedstawiającą kobietę siedzącą na tronie, zidentyfikowaną wkrótce jako bogini Kybele²⁶⁴ (il. 22). Obie rzeźby przewieziono do Muzeum Narodowego w Warszawie i włączono do zbiorów Galerii Sztuki Starożytnej²⁶⁵. Wraz z pierwszymi publikacjami tych zabytków²⁶⁶ pojawiły się rozmaite opinie na temat ich pochodzenia. Uwagę badaczy zwróciła przede wszystkim historyczna przeszłość Królikarni – za najbardziej prawdopodobne źródło pochodzenia rzeźb uznano gromadzone niegdyś w pałacu kolekcje Radziwiłłów lub Pusłowskich²⁶⁷, choć nie wykluczano także ich obecności w wyposażeniu pałacu już w czasach Tomatisa.

Relief z Królikarni wykonano w drobnoziarnistym marmurze błękitnym, prawdopodobnie w latach 212–215 n.e.²⁶⁸ Miejsce jego produkcji pozostaje nieznanne. Zdaniem Anny Sadurskiej, sposób jego wykonania wskazuje na warsztat syryjski²⁶⁹. Relief przedstawia odzianego w pancerz i paludamentum cesarza Karakallę, wieńczonego koroną przez ubraną w długą tunikę i pallium cesarzową Julię Domnę²⁷⁰. Scenę uzupełnia trofeum, u stóp którego przedstawiono parę pojmanych jeńców. Tomasz Mikocki zaliczył ten relief do grupy alegorycznych przedstawień Julii Domny jako Wiktorii i Venus Victrix²⁷¹. Przedstawienia cesarzowej identyfikowanej z boginią zwycięstwa pełniły określoną rolę w religijnej i dynastycznej polityce Sewerów – Wiktoria miała być patronką, inicjatorką i autorką odniesionych przez cesarza zwycięstw²⁷². Ze względu na rzadką tematykę²⁷³ relief z Królikarni można zaliczyć do najciekawszych rzeźb antycznych w zbiorach polskich.

²⁶¹ A. Sadurska, *Corpus Signorum Imperii Romani, Pologne* [dalej cyt.: CSIR Pologne] I: *Les portraits romains dans les collections polonaises*, Warszawa 1972, nr 57; T. Mikocki, *Sub specie deae. Les impératrices romaines assimilées à des déesses. Etude iconologique* [Suppl. RdA 14], Roma 1995, nr 445 (s. 216) oraz s. 76 i n.

²⁶² M. Rodziewicz, *Grecko-rzymska rzeźba kobiety na tronie odkryta w Królikarni w 1964 roku*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 10, 1966, s. 47.

²⁶³ M. Kwiatkowski, *Tajemnice Królikarni*, [w:] M.I. Kwiatkowska, M. Kwiatkowski, *Dzieje Warszawy XVI–XX wieku. Zabytki mówią*, Warszawa 1998, s. 225 i n.

²⁶⁴ Rodziewicz, *op. cit.*, s. 47–54.

²⁶⁵ MNW nr inw. 139678 (relief z przedstawieniem Karakalli i Julii Domny); MNW nr inw. 149802 (Kybele).

²⁶⁶ Rodziewicz, *op. cit.*; T. Mikocki i inni: CSIR Pologne III. 1: *Les sculptures mythologiques et décoratives dans les collections polonaises*, Warszawa 1995, nr 47; Sadurska, CSIR Pologne I.

²⁶⁷ Rodziewicz, *op. cit.*; Sadurska, CSIR Pologne I; CSIR Pologne III. 1, nr 47; Mikocki, *Collection...*, s. 45.

²⁶⁸ Mikocki, *Sub specie...*, nr 445.

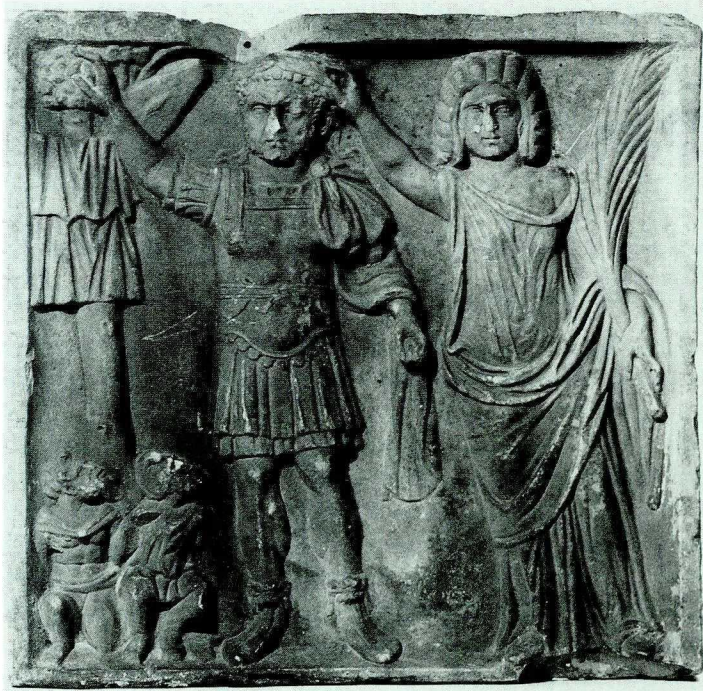
²⁶⁹ Sadurska, CSIR Pologne I.

²⁷⁰ Mikocki, *Sub specie...*, nr 445.

²⁷¹ *Ibidem*.

²⁷² *Ibidem*, s. 76 i n.

²⁷³ Nieliczne zabytki z przedstawieniem Julii Domny – Wiktorii omawia Mikocki, *ibidem*.

21. Relief z przedstawieniem Karakalli i Julii Domny jako Wiktorii.
Warsztat wschodni (?), 212–215 n.e. (MNW nr inw. 139678).
Fot. Z. Doliński

22. Kybele na tronie. Rzym, II w. n.e.
(MNW nr inw. 149802). Fot. Z. Doliński

Rzeźba Kybele na tronie jest prawdopodobnie rzymskim naśladownictwem greckiego oryginału o cechach zarówno klasycznych, jak i hellenistycznych²⁷⁴, wykonanym w I w. n.e. (być może pod koniec okresu hellenistycznego²⁷⁵). Materiałem rzeźbiarskim jest biały droбноziarnisty marmur. Bogini przedstawiona została w pozycji siedzącej, ubrana w chiton joński z krótkim rękawem, chiton dorycki i himation²⁷⁶. Rzeźba jest bardzo zniszczona – brak głowy, przedramion z dłońmi, lewej stopy, prawego kolana i frontalnej części bazy²⁷⁷. Typ przedstawienia znajduje liczne analogie w sztuce antycznej²⁷⁸. Muzeum Narodowe w Warszawie posiada też drugą rzeźbę wyobrażającą Kybele na tronie²⁷⁹.

We wspomnianym w poprzednim rozdziale *Spisie ruchomości* w pałacu w Królikarni z 1836 r. odnotowano istnienie „osoby bez głowy z marmuru”²⁸⁰. Dla sporządzającego listę oficjalisty, który odnotowywał przedmioty przeważnie za pomocą dwóch lub trzech ogólnych określeń (np. „rycerz z marmuru”, „głowa żelazna”), brak głowy w rzeźbie stanowił pierwszorzędną cechę wyróżniającą ją spośród innych. Oprócz spisu z 1836 r. „osoby bez głowy” nie wymienia żadne inne źródło. Brak jej także w katalogach Blanka sporządzonych dla radziwiłłowskich rezydencji w 1831 r., co może sugerować, że rzeźbę pozyskano do kolekcji po śmierci Heleny i Michała Radziwiłłów. Fakt niewymienienia przez Blanka tej rzeźby można jednak wytłumaczyć w inny sposób – przed 1836 r. rzeźba mogła zdobić ogród w Arkadii, a katalogi i inventarze obejmujące jedynie wnętrza pałacowe w naturalny sposób nie odnotowały jej obecności.

Wersję o pochodzeniu rzeźby Kybele z kolekcji Tomatisa²⁸¹ lub Pusłowskich²⁸² należy traktować bardzo ostrożnie. Karol Tomatis mógł oczywiście, zgodnie z gustem epoki, posiadać w Królikarni dzieła rzeźby starożytnej. Obecność marmurowych rzeźb w pałacu w chwili zakupu dokonanego przez Michała Hieronima Radziwiłła w 1816 r. zdają się potwierdzać słowa Heleny Radziwiłłowej przytoczone w dziele Michała Piotra Radziwiłła²⁸³. Nie zachowały się jednak źródła mogące jednoznacznie potwierdzić, że Karol Tomatis posiadał w swej kolekcji rzeźby antyczne²⁸⁴. Podobnie wygląda sprawa kolekcji artystycznej Pusłowskich. Skąpe i dość ogólnikowe informacje na temat ich zbiorów zgromadzonych w Królikarni podają źródła drukowane z XIX i początku XX w. W 1857 r. A. Wejnert w poświęconym Ksaweremu Pusłowskiemu tomie *Starożytności Warszawy*²⁸⁵ pisał o zasługach hrabiego dla Instytutu Moralnie Zaniedbanych Dzieci: „nabywszy [...] pałac Królikarni [...] w miejsce pomnażania bogactw i świetności w nim, zamiast zwiększania krezusowych ozdób lub lukullusowych zbytków: w przyozdabianiu pokoi, klombów, kiosków, fontann, posągów itp. świecideł, [...], przytuła do siebie najniższy, najmniej świetny zakład zwichniętych latorośli”²⁸⁶. Jeżeli wierzyć powyższym słowom, to należałoby przyjąć, że Ksawery Pusłowski stworzył swą kolekcję po 1857 r. W 1879 r. prasa warszawska informowała o wielkim pożarze w Królikarni i stratach, jakie uczynił w zbiorach zgromadzonych przez Ksawerego Pusłowskiego, a należących do jego brata Wandalina. „Tygodnik Ilustrowany” donosił: „Z obrazów uratowano zaledwie kilkanaście; biblioteka, zawierająca dzieła rzadkie, zniszczona prawie zupełnie, a co z niej ocalono, to uległo zdefektowaniu; gobeliny, któremi Królikarnia chlubić się mogła, spłonęły wszystkie”²⁸⁷. Reporter „Kłósów” uzupełnił obraz zniszczeń dokonanych w kolekcji: „Od r. 1849 hr X. Pusłowski stał się właścicielem Królikarni i zgromadził w niej wiele dzieł znakomitej wartości, szacowny zbiór starych rycin, bronzów, marmurów, obrazów, wreszcie bibliotekę [...]”²⁸⁸. Informacja o marmurach doprowadziła współczesnych badaczy do przekonania, że Ksawery Pusłowski gromadził także dzieła sztuki antycznej. Z innego fragmentu, pochodzącego z zamieszczonej w „Kłósach” relacji o pożarze²⁸⁹,

²⁷⁴ Rodziewicz, *op. cit.*, *passim*; por. CSIR Pologne III. 1, nr 47.

²⁷⁵ CSIR Pologne III. 1.

²⁷⁶ Rodziewicz, *op. cit.*, s. 48.

²⁷⁷ *Ibidem*, przyp. 8.

²⁷⁸ CSIR Pologne III. 1, nr 47.

²⁷⁹ MNW nr inw. 236735. Jest to marmurowa statuetka nieznanego pochodzenia, подарowana muzeum w 1932 r. przez Antoniego Sapięę: CSIR Polodne III. 1, nr 48, il. 30.

²⁸⁰ AGAD, ARN, sygn. 807, *Spis ruchomości w pałacu Królikarni...*, nr 983.

²⁸¹ Mikocki, *Collection...*, s. 45.

²⁸² *Ibidem*; CSIR Pologne III. 1, nr 47.

²⁸³ [Radziwiłł], *op. cit.*, s. 269.

²⁸⁴ Zachowała się jedynie dokumentacja z czasów budowy przez Tomatisa rezydencji w Królikarni: AGAD, ARN, sygn. 800.

²⁸⁵ A. Wejnert, *Starożytności Warszawy*, t. V, Warszawa 1857.

²⁸⁶ *Ibidem*, s. 143.

²⁸⁷ *Królikarnia...*

²⁸⁸ „Kłósów” 1879, nr 738, s. 123.

²⁸⁹ *Ibidem*.

dowiadujemy się nieco więcej o zbiorach Pusłowskiego i owych marmurach: „Straty niepowetowane! Bo jak Fenix z popiołów nie odrodzą się ani ryciny Falka, ani obrazy Orłowskiego, ani starożytne meble i bronz, ani gobeliny i rzymskie kominy z *rosso antico*”. Jeszcze w 1938 r. publicysta „Polonii”²⁹⁰ zachwycił się odbudowanymi z wielkim pietyzmem wnętrzami Królikarni: „Ale co za ściany! Złocenia, sztukatury, gipsy, marmury i zwierciadła, wspaniałe plafony i meble [...]”. Rzeźby marmurowe nie zostały też wymienione wśród innych ruchomości przez Ksawerego i Wandalina Pusłowskich w ich testamentach. Ksawery pisał w 1873 r. w testamencie: „toż samo się rozumie i o Królikarni, w której się znajdują meble, obrazy, bronz, [...]”²⁹¹. Wandalin w testamencie z 1881 r., wśród należących do niego „rzeczy ruchomych”, wymienił meble, srebra, porcelanę, szkło, książki, powozy i obrazy²⁹². Także prace poświęcone polskim kolekcjom, powstałe przed II wojną światową, nie wymieniają rzeźb marmurowych w zbiorach Królikarni; H. Wilder ograniczył się do krótkiej charakterystyki kolekcji Pusłowskich: „Królikarnia. Pusłowski – galeria obrazów”²⁹³, E. Chwałewik wymienił bibliotekę, portrety królów polskich i obrazy malarzy polskich i obcych²⁹⁴.

Przekonanie, jakoby w obrębie kolekcjonerskich zainteresowań Ksawerego Pusłowskiego znajdowała się sztuka antyczna, należy raczej odrzucić. Także Wandalina Pusłowskiego wypada uznać w świetle dostępnych źródeł jedynie za kolekcjonera dzieł sztuki nowożytnej, zaś jego córka Marta Krasieńska pozbywała się raczej zbiorów, niż je gromadziła²⁹⁵. Powyższe wnioski nie oznaczają oczywiście, że bracia Pusłowscy nie mogli posiadać jednego lub kilku nawet zabytków antycznych. W pałacu lub ogrodzie w Królikarni przechowywać mogli przedmioty z dawnej kolekcji radziwiłłowskiej. Rzeźby umieszczone w grocie pod pałacem, w piwnicach lub ogrodzie mogły w 1879 r. uniknąć ognia²⁹⁶, który jak wiadomo pochłonął wszystkie dzieła sztuki zgromadzone w pałacu. W ten sposób być może przetrwała do czasów powojennych rzeźba Kybele, którą z dużym prawdopodobieństwem uznać można za dzieło pochodzące z dawnej kolekcji Radziwiłłów.

Największe wątpliwości budzi nadal pochodzenie reliefu z przedstawieniem Karakalli i Julii Domny, którego nie wymienia żadne z zachowanych źródeł. Jego prawdopodobna wschodnia proveniencja²⁹⁷ wyklucza raczej przynależność do kolekcji radziwiłłowskiej o czysto grecko-rzymskim pochodzeniu²⁹⁸. Możliwe, że zabytek ten trafił do Królikarni z innego warszawskiego pałacu.

ANEKS

APRN, rkps 168 (drugi egzemplarz: AGAD, ARN, sygn. 805), Katalog przedmiotów sztuk pięknych jako to: obrazy, rysunki, ryciny, architektura, mozaiki, miniatury, rzeźby znajdujące się w pałacu Królikarnia zwanym po pozostałości J.O.X. Radziwiłła wojewody wileńskiego oszacowany przez Antoniego Blanka profesora malarstwa przy Król. War. Uniwersytecie (1831).

Biusta znajdujące się w Gabinecie Niebieskim

<i>Nr kat.</i>		<i>zł</i>
240	Biust wyobrażający Diogenesa – kopia z antyku w marmurze Carrara	600
241	Ditto ditto Epicurus	600

²⁹⁰ APW, Zbiór Korotyńskich, sygn. II–10 (A. Czerwiński, *W Królikarni*, „Polonia”, 1938, nr 4903).

²⁹¹ APW, Testament Ksawerego Franciszka Pusłowskiego...

²⁹² APW, Akta notariuszów warszawskich. Kancelaria J. Paklarskiego, sygn. 50, nr 518, Testament Wandalina Pusłowskiego.

²⁹³ H. Wilder, *Polskie archiwa, muzea, zbiory i zbieracze. Ułożone według miejscowości*, „Rocznik Naukowo-Literacko-Artystyczny (Encyklopedyczny)”, 1905, s. XII.

²⁹⁴ E. Chwałewik, *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki i gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. II, Warszawa 1927, s. 397.

²⁹⁵ Czerwiński, *op. cit.*: „Właścicielka, nie mieszkająca zresztą w pałacu, całym sercem oddaje na taki cel [bal dobroczynny – P.J.] puste i bezużytecznie stojące ściany”.

²⁹⁶ *Królikarnia*: „Śliczny budynek [...], prócz suterenu, stoi dzisiaj w szczątkach zczerniałych od ognia” [...].

²⁹⁷ Sadurska, CSIR Pologne I.

²⁹⁸ Mikocki, *Collection...*, s. 33–43.

W Salonie Żółtym

242	Biust Cycerona w marmurze Carrara	600
243	Ditto Pitagorasa ditto ditto	600
244	Ditto Socratesa	600
245	Ditto Aristoteles	600
246	Biust wielki Caracalli	900
247	Ditto Vitellius	900

W Gabinetce Zielonym

248	Biust Zenona	600
249	Ditto Platona	600
250	Statua wyobrażająca Marsa – wiel. ¼ natury – antyk	300
251	Młody Herkules śpiący	300

Biusta i statuy w Salonie Białym na pierwszym piętrze

252	Venus Medycejska wielkości £. 1 cali 21 ½ – z marmuru Carrara	2000
253	Biust Rzymianki	700
254	Ditto ditto	700

W Gabinetce Niebieskim

255	Grupa Amor i Psyche – z brązu na marmurowym piedest.	400
256	Ditto Bachantka z Satyrem – kompanion	400
257	Biust Nioby z gipsu odlany	5
258	Statua Hermafrodita leżącego – wiel. 22 cali	600
259	Ditto Meleager śpiący – wiel. 22 cali	600

W Salonie Gankowym

260	Biust Nioby z brązu odlany	500
-----	----------------------------	-----

W Gabinetce Półokrągłym

262	Bas-relief – kopia z antyku – Satyr z Nimfą w akcji lubieżności z marmuru Carrara – w formie okrągłym – wiel. 13 cali	600
263	Bas-relief – Bachantka dwóm Satyrom przez ręce skacze – z antyku w marmurze Carrara – w formie okrągłej – wiel. 13 cali	

ANTIQUITY IN KRÓLIKARNIA. ARCHITECTURE AND ARTISTIC COLLECTIONS

(Summary)

The palace and garden complex of Warsaw's Królikarnia, built for an influential member of the Royal Court – count Karol Tomatis – is recognised as one of the most important works of the Polish classicist architecture, erected during the reign of King Stanisław August Poniatowski. A characteristic Palladio's profile of the palace and the building of the kitchen in form of a Roman tomb of Caecilia Metella, built according to a design by Domenico Merlini – an architect connected with the King – are commonly recognized as the symbols of the residence. During over two hundred years of its history Królikarnia belonged in turn to the aristocratic families of: Tomatis, Radziwiłł and Pułowski. Inside the palace its owners gathered valuable artistic collections.

The artistic heritage of Antiquity influence of which – direct or through the Palladian's tradition – could be traced in the layout of the palace and garden complex, was reflected mainly in the architecture of the kitchen building, and also in the ancient or ancient-like decoration of both the kitchen and palace.

The building of the kitchen in Królikarnia, modelled on the tomb of Caecilia Metella, is a unique work of architecture and has no equal predecessors in the architecture of European Classicism. The building offered architects a model worth emulating, although it was its original location and surprising idea of placing the kitchen in an ancient tomb that made this building so popular in Poland and even created a trend toward imitation of its Roman prototype. Anyway, only about few ancient buildings there could be said – like in the case of the Caecilia Metella Tomb – that they made a career in the Polish architecture. In no other country had the architecture of *Capo di bove* so many imitations.

In 1816 Królikarnia was chosen as the main residence, in which they wanted to spend the last years of their life, by Michał Hieronim Radziwiłł and Helena from the Przewdziecki family, the owners of Nieborów and Arkadia. They brought to the new place their impressive artistic collections gathered previously – in which the Antiquity occupied a special position – as well as fitting the palace with new objects making up a set of a specific decorative and symbolic significance including the replicas and imitations of the ancient sculptures. After the death of the last governor (*wojewoda*) of Vilnius, Królikarnia became for his heirs a place of gathering the precious Radziwiłłs' collections, including the part of the ancient or ancient-like furnishing of Arkadia. The activity in Królikarnia of Alexandra Radziwiłł nee Stecka who ordered to place on the kitchen building the reduced inscription from the tomb of Caecilia Metella directly referred not only to the ancient model but also to the tradition and history of Królikarnia and to life and performance of Helena Radziwiłł.

Translated by Grażyna Waluga